

STOWARZYSZENIE
NAUKOWE
ARCHEOLOGÓW
POLSKICH

Oddział w POZNANIU

WIELKOPOLSKIE
SPRAWOZDANIA
ARCHEOLOGICZNE
TOM 14/2013

Poznań 2013

RADA NAUKOWA:

Michał Brzostowicz (Poznań), Dobrochna Jankowska (Poznań), Eliška Kazdová (Brno), Zofia Kurnatowska (Poznań), Michael Meyer (Berlin), Danuta Minta-Tworzowska (Poznań), María Ruiz del Árbol Moro (Madryt)

LISTA RECENZENTÓW:

Artur Błażejowski, Grzegorz Domański, Hanna Kóčka-Krenz, Michał Kara, Rafał Koliński, Andrzej M. Wyrwa

REDAKCJA WSA:

Andrzej Michałowski – Redaktor
Milena Teska – Sekretarz

REDAKCJA TOMU:

Alina Jaszewska

TŁUMACZENIA

Mariusz Woźniak

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Niklas

SKŁAD

Bartłomiej Gruszka

RYCINA NA OKŁADCE:

Dolna część pieca szybowego do topienia brązu z warstwą żużla i węgla drzewnych (Wągrowiec) (fot. M. Krzepakowski)

RYCINA NA STRONIE TYTUŁOWEJ:

Pochówki z cmentarza przy kościele pw. Św. Piotra i Pawła w Łeknie (fot. M. Krzepakowski)

Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.

AUTORZY ARTYKUŁÓW PONOSZĄ PRAWNĄ I FINANSOWĄ
ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA ZAMIESZCZONE W TOMIE TEKSTY
I ILUSTRACJE.

Streszczenia opublikowanych prac dostępne są w bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH)
<http://cejsh.icm.edu.pl>

© Copyright by Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej, Zielona Góra

© Copyright by SNAP Oddział w Poznaniu

ISBN 978-83-931388-2-1

ISSN 1734-4549

ADRES REDAKCJI:

Instytut Prahistorii UAM
ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań
tel. +48 61 829 47 94, fax: +48 61 829 47 88
www.snap.poznan.pl
e-mail: wsa.redakcja@gmail.com

WYDAWNICTWO:

Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej
ul. Ceramiczna 2, 65-954 Zielona Góra
tel./fax: +48 68 323 12 83, kom. 604 933 447
www.fundacjaarcheologiczna.pl
e-mail: biuro@fundacjaarcheologiczna.pl

SPIS TREŚCI

OD REDAKCJI	7
Część 1 MATERIAŁY I SPRAWOZDANIA Z BADAŃ TERENOWYCH	
JAROSŁAW ROLA Dwie wczesnobrązowe siekierki przypadkowo odkryte w dolinie Noteci	13
JAKUB STĘPNIK Cmentarzysko ciałopalne społeczności łużyckich pól popielnicowych w Palędziu, stan. 13, gm. Dopiewo, pow. poznański	33
MAGDALENA STASIAK Kolejne cmentarzyska kultury pomorskiej na terenie Pojezierza Krajeńskiego i Doliny Środkowej Noteci. Materiały z badań interwencyjnych	45
DANIEL ŻYCHLIŃSKI Ślady osadnictwa ludności kultury jastorfskiej z początków młodszego okresu przedrzymskiego w Osieczy, stan. 21, pow. koniński	53
DANIEL ŻYCHLIŃSKI Relikty osadnictwa ludności kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego w Starym Białczu, stan. 14, pow. kościański	61
TOMASZ STĘPNIK, JAKUB STĘPNIK Wczesnośredniowieczne cmentarzysko z Lubochni, stan. 189, gm. Gniezno	75
ANNA WRZESIŃSKA Ekspertyza antropologiczna pochówków szkieletowych z Lubochni, stan. 189, gm. Gniezno	79
JAROSŁAW ROLA Jednopienna łódź typu Grzybowo z Kiełpina, gm. Lipka, pow. złotowski	81
MAURYCY KUSTRA Badania archeologiczne w Pobiedziskach	89
MARCIN KRZEPKOWSKI Późnośredniowieczna pracownia ludwisarska z Wągrowca	99
JUSTYNA ŻYCHLIŃSKA Osada nowożytna w Wysoczce, stan. 15, gm. Buk, pow. poznański	119
OLGA ANTOWSKA-GORĄCZNIK „Skrytka” w murze – materiały, funkcja, rekonstrukcja	139

OLGA ANTOWSKA-GORĄCZNIK, MATEUSZ SIKORA Baszta z północnej linii murów obronnych Ostrowa Tumskiego – badania archeologiczno-architektoniczne obiektu	153
--	-----

MAKSYMILIAN FRĄCKOWIAK Znaleziska monetarnych darów grobowych z cmentarzyska nowożytnego przy dawnym kościele klasztornym oo. Bernardynów w Grodzisku Wielkopolskim	161
---	-----

MARCIN KRZEPKOWSKI Prace ekshumacyjno-archeologiczne przeprowadzone w 2011 roku w Wągrowcu na terenie cmentarza ewangelickiego	169
--	-----

Część 2 | CZAS WIELKICH PRZEMIAN – ARCHEOLOGIA WIELKOPOLSKA NA PRZESTRZENI 20 LAT DZIAŁALNOŚCI WIELKOPOLSKICH SPRAWOZDAŃ ARCHEOLOGICZNYCH

ZBIGNIEW KOBYLIŃSKI Czas wielkich przemian: dwadzieścia lat na Świecie, dwadzieścia lat w archeologii	181
---	-----

ALEKSANDER STARZYŃSKI Polityka konserwatorska w Wielkopolsce	187
--	-----

MIROSŁAWA DERNOGA Wielkopolskie służby konserwatorskie na przestrzeni ostatnich 20 lat	201
--	-----

EWA BUGAJ Wielkopolskie instytucje archeologiczne na przestrzeni ostatnich 20 lat	213 223
---	--------------------

JACEK WIERZBICKI Działalność Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich w Wielkopolsce na przestrzeni ostatnich 20 lat	229
---	-----

EWA PAWLAK, PAWEŁ PAWLAK Stan badań nad miastami wielkopolskimi w latach 1992-2012	237
--	-----

JOLANTA WALKIEWICZ Piśmiennictwo archeologiczne w Wielkopolsce	261
--	-----

MILENA TESKA, ANDRZEJ MICHAŁOWSKI <i>Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne</i> na przestrzeni 20 lat swego istnienia	261
--	-----

Część 3 | Z ŻYCIA ODDZIAŁU SNAP W POZNANIU

EWA BUGAJ Sprawozdanie z działalności Oddziału Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich w Poznaniu w 2012 roku	277 297
---	--------------------

ANDRZEJ KOWALCZYK, ANDRZEJ MICHAŁOWSKI, ANDRZEJ SIKORSKI Z żałobnej karty Prof. dr hab. Jerzy Fogel (1942-2013)	283
---	-----

Ewa Bugaj

WIELKOPOLSKIE INSTYTUCJE ARCHEOLOGICZNE NA PRZESTRZENI OSTATNICH 20. LAT

ABSTRAKT: W tekście zaprezentowano refleksję nad funkcjonowaniem wielkopolskich instytucji archeologicznych w okresie po historycznym przełomie, który nastąpił w Polsce w 1989 roku. Autorka skupiła swą uwagę przede wszystkim na placówkach związanych z działalnością naukowo-badawczą, edukacyjną i wystawienniczą w Poznaniu, które pozostają najważniejsze dla rozwoju dyscypliny w regionie i wyznaczają jej perspektywiczne cele.

SŁOWA KLUCZOWE: instytucje archeologiczne Wielkopolski i Poznania, badania archeologiczne w latach 1990-2010, działalność edukacyjna i popularyzatorska

ABSTRACT: The text presents a reflection on the functioning of the archaeological institutions in Wielkopolska after the historic breakthrough of 1989. The author has focused primarily on archaeological institutions in Poznań, which are related to research, educational and museum activities and which are the most important for the development of the discipline in the region and determine its prospective targets.

KEYWORDS: archaeological institutions in Wielkopolska and Poznań, archaeological research in years 1990-2010, archaeological educational activity, popularization and public archaeology

Na łamach niniejszego tekstu pragnę podzielić się garścią refleksji na temat wielkopolskich instytucji archeologicznych funkcjonujących na przestrzeni ostatnich 20. lat, a związanych z organami państwowymi lub samorządowymi. Chciałabym na początku dobitnie podkreślić, że moja wypowiedź nie ma na celu wyczerpującego i kompleksowego ukazania wszystkich instytucji w Wielkopolsce, których działalność wiąże się z archeologią, a tym bardziej ich skatalogowania. Mam zamiar zaprezentować bardzo zwięźle tylko wybrane z nich, w tym przede wszystkim instytucje poznańskie – choć nie jedynie – które w moim odczuciu pozostają najważniejsze dla rozwoju dyscypliny w regionie i wyznaczają jej perspektywiczne cele, a wiążą się z działalnością naukowo-badawczą, edukacyjną i wystawienniczą. W tekście pominięty został zupełnie ważny dla tematu dział konserwatorski,

gdyż jest przedmiotem odrębnych wypowiedzi na łamach niniejszego tomu. Nie wspomnę również o większości muzeów regionalnych w Wielkopolsce, w których funkcjonują wyodrębnione działy archeologiczne lub tych, w których jedynie niewielka część zbiorów to zabytki związane z prahistorią, średniowieczem czy nawet antykiem. Nie oznacza to w żadnym razie pomniejszania ich roli na polu ochrony dziedzictwa archeologicznego, jego promowania czy też prowadzenia badań nad nim. Nie oznacza pomniejszania ich roli kulturowej i edukacyjnej, a wynika jedynie z przekonania, że tendencje dominujące w ostatnim dwudziestoleciu dla takiej dyscypliny, jaką jest archeologia, ujawniają jednak najlepiej placówki z Poznania, co już powyżej zaznaczyłam. Tym niemniej, dla nakreślenia skali zjawiska rozwoju rozmaitych form muzealnictwa i upamiętniania oraz refleksji nad przeszłością

na obszarze Wielkopolski na przełomie minionego i obecnego stulecia, pragnę nadmienić, że w katalogu opracowanym na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego i wydany w 2004 roku znalazło się 100 muzeów, izb pamięci, skansenów itp. (Jańczak red. 2004).

Zanim przejdę do próby charakterystyki wybranych placówek, chciałabym poczynić jeszcze jedną uwagę ogólną. Ukazanie bowiem zarówno kondycji dzisiejszej, jak i zmian, które zaszły w wybranych, wielkopolskich instytucjach archeologicznych w ciągu ostatniego dwudziestolecia wydaje mi się zadaniem stosunkowo trudnym, szczególnie jeśli się jest pracownikiem jednej z nich, a w działalności tych pozostałych przez owe lata było się takim „zaangażowanym” po ich stronie obserwatorem. Co więcej, temat z perspektywy archeologii jest nieznosnie bieżący – ciężko jest w stosunku do tak krótkiego odcinka czasu – przykładając do niego skalę archeologiczną, uzyskać jakiś bardziej zdystansowany ogląd rzeczy. Tym niemniej, jak zauważa Henryk Mamzer, archeologia nie tylko bada i poznaje przeszłość, nie jest však dyscypliną antykwaryczną. Jest dyscypliną, która interpretuje, jest wspólnotą interpretacyjną. Czyni tak interpretując rzeczywistość, która ją otacza, i w której funkcjonuje, czyli jej własną teraźniejszość¹. Zatem spróbujmy i w takim ujęciu spojrzeć na rzeczony instytucje.

Tytuł wiodący odbytego w Poznaniu w listopadzie 2012 roku spotkania jubileuszowego: „Czas wielkich przemian – archeologia wielkopolska na przestrzeni 20 lat działalności *Wielkopolskich Sprawozdań Archeologicznych*”, na którym zaprezentowano również niniejszą wypowiedź sugeruje, że ostatnie 20. lat w Polsce to okres wielkich transformacji. Trudno się z tym nie zgodzić. Jednak wszystko wskazuje na to, że te transformacje jeszcze się nie zakończyły. Sądę, że należałoby powiedzieć, iż popadliśmy w stan permanentnego wprowadzania zmian i reformowania, obudowywanego nieustannie zmieniającymi lub nowelizowanymi przepisami prawa, którego twórcy uwierzyli najwyraźniej w możliwość objęcia nim absolutnie wszystkich przejawów rzeczywistości. Jest to utopią i już doskonale widać, że ten proces końca nie ma. Ale z drugiej strony kondycja czasów, w których przyszło nam żyć, naznaczona jest właśnie taką nie-

pohamowaną potrzebą nieustannej modernizacji, a zjawiska te obserwuje się w skali globalnej.

Konstatacja generalna zatem, która jako pierwsza nasuwa mi się w stosunku do wszystkich instytucji archeologicznych, działających nie tylko w Wielkopolsce, ale i w całej Polsce, to stwierdzenie, że funkcjonują one w poczuciu braku stabilizacji, a niejednokrotnie w sytuacji niepewności, zmienności, częstej przypadkowości, doraźności oraz fragmentaryczności wszelkich poczynań i to zachodzących w warunkach globalizacji. Najlepszym chyba zbiorczym określeniem powyższej sytuacji, w której obecnie funkcjonujemy, jest wprowadzona przez Zygmunta Baumana kategoria „płynności” (Bauman 2006). W jednej z niedawnych prac, dotyczących zresztą funkcjonowania kultury w owej płynnej nowoczesności, ów socjolog tak ją określa: „(...) tym, co czyni nowoczesność płynną, jest jej samonapędowa i samointensyfikująca się, kompulsywna i obsesyjna modernizacja. Z jej to powodu każda z kolejnych form życia społecznego, na podobieństwo płynów, nie jest w stanie zachować na dłużej żadnego z jej kolejno przybieranych kształtów (...)” (Bauman 2011, s. 26).

Drugą moją ogólną konstatacją, związaną z owym płynnym charakterem naszych czasów, jest obserwowane ostatnio zjawisko, że tożsamości współczesne także stają się płynne, a dotyczy to nie tylko ludzi, ale również instytucji, czy dyscyplin nauki, takich jak archeologia. Istnieje zatem potrzeba, aby się wciąż na nowo definiować i dookreślać, przedstawiać, wyjaśniać, a nawet usprawiedliwiać swe działania, broniąc ich celów szczególnie przed tymi, którzy mają je finansować, a systematycznie się z tego wycofują.

I wreszcie stwierdzenie trzecie, które pozwoliłoby sobie przytoczyć, aktualne w przypadku instytucji archeologicznych i wszystkich ich dotyczące, jest mianowicie takie, że mając nawet jakoś ogólnie określony czy zdefiniowany charakter i cel działań, nie do końca jasnym obecnie pozostaje, jak go najlepiej realizować i skąd pozyskiwać na to środki, bo te wynikające z określonych ustawowo źródeł finansowania pozostają daleko niewystarczające, a nawet bywają wciąż ograniczane. Owa zdefiniowana działalność w wypadku rzeczonych instytucji, o których będę wspominać, czyli placówek muzealnych, instytutu PAN oraz uniwersyteckiego, to prowadzenie badań naukowych i działalności edukacyjnej, a ponadto szczególnie w sytuacji muzeów – przechowywanie i udostępnianie archeologicznych dóbr kultury, jak również współdziałanie

¹ Zobacz tekst na stronie domowej Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział w Poznaniu: <http://www.iaepan.poznan.pl> w dziale „Metodologia Archeologii” (dostęp listopad 2012).

w upowszechnianiu nauki i wiedzy o dziedzictwie archeologicznym.

Wspomniana działalność, jak łatwo zauważyć, to wszystko są cele kulturotwórcze! Ale żeby je realizować potrzebni są adresaci. A kim są współcześni odbiorcy kultury? Tutaj ponownie sięgnę po wypowiedzi Zygmunta Baumana i powtórzę za nim, że to w większości masowi i „wszystkożerni” konsumenci, aczkolwiek jestem przekonana, że nie tylko z takimi mamy do czynienia. Wskutek jednak owego dominującego nurtu masowego zatracają się niedysyjsze podziały na kulturę wysoką i niską, obarczane piętnem niechcianego elitaryzmu i europocentryzmu, skutkiem czego dzisiejsi masowi, „wszystkożerni” konsumenci z takim samym zaangażowaniem idą do filharmonii czy muzeum z jakim sięgają po lekturę tabloidów. Tworzy to według określeń socjologa zjawisko „sieczeni” – kęs odgryzany z tego czy tamtego, wszystko traktowane podobnie, bez prób wartościowania, z których zrezygnowaliśmy. To znaczy wydaje się, że panuje jedna dominująca i wszechogarniająca zasada – wszystko ma wartość towaru mierzoną liczbą konsumentów, którzy go nabędą, czy w jakikolwiek inny sposób skonsumują (Bauman 2011, zob. rozdz. 1).

Tak jest również w przypadku tzw. dóbr kultury czy edukacji, ale także badań naukowych, które mają przynieść wymierny efekt. Dzisiejsza kultura, nauka i edukacja zaczęła zatem mieć do pewnego stopnia naturę przeobrażoną w towar, wytwarzany w „przedsiębiorstwach”, takich jak m.in. instytucje archeologiczne. Z tego powodu, biorąc pod uwagę konieczność pozyskania masowego odbiorcy (to znaczy dużej liczby konsumentów), kultura musi być w jakiejś mierze kusząca, uwodzicielska, szokująca albo łatwa, lekka i przyjemna, aby dobrze spełnić rolę towaru czekającego na nabywcę, który zechce po niego sięgnąć. Powinna ponadto coś gwarantować, skoro już ktoś się na jej dobra zdecydował. Na przykład jeśli chodzi o edukację to obserwujemy, że jej celem do pewnego stopnia przestało być pozyskanie w miarę wszechstronnej i gruntownej wiedzy, zaspokojenie potrzeby poznania, czy możliwość osiągnięcia zaawansowanej formacji intelektualnej, a stało się uzyskanie zawodu, i to takiego, który przyniesie sukces na rynku pracy, stając się miejscem bardzo zmiennym. Oczywiście absolutnie nie twierdzę, że te cele się wykluczają, ale w przypadku edukacji obserwujemy tendencję kładzenia nacisku tylko na ten ostatni i taka jest oficjalna polityka ministerstwa, które tym resor-tem kieruje.

Powyższe konstatacje, być może nieco zbyt zgeneralizowane i radykalne, a ponadto zapewne zbyt surowe i jednostronne, moim zdaniem dobrze jednak uwypuklają ogólne procesy zmian, które zaszły w Polsce w okresie owych wielkich transformacji, a które obecnie bezpośrednio dotyczą także wielkopolskich instytucji archeologicznych i ich funkcjonowania, i z którymi przychodzi im się prawie na co dzień mierzyć.

Ponieważ jednak niniejszy tekst powstał w związku ze wspomnianym powyżej jubileuszem, a zapewne to, co dotychczas napisałam nie napawa optymizmem, to łagodząc nieco pierwszą część wypowiedzi chciałabym z całą stanowczością stwierdzić, co następuje. Uważam za wielki sukces zarówno wielkopolskiego, a przede wszystkim wiodącego w naszym regionie poznańskiego środowiska archeologicznego, że nie tylko utrzymuje się i trwa w nakreślonych powyżej nowych i trudnych okolicznościach, ale także rozwija i znacząco poszerza pola działań. I dotyczy to wszystkich najważniejszych archeologicznych instytucji naukowo-badawczych, edukacyjnych i wystawienniczych, które funkcjonowały w regionie i mieście Poznań przed historyczną zmianą, która dokonała się w Polsce w 1989 roku.

Obecnie słów kilka o wybranych placówkach. Ponownie przypomnę, że moja wypowiedź nie rości sobie prawa do bycia pełnym sprawozdaniem, zatem siłą rzeczy nie uniknę pominięcia wielu zmian i dokonań wartych odnotowania, za co z góry przepraszam. Ponadto pragnę raczej skupić każdorazowo uwagę na dniu dzisiejszym wzmiankowanych instytucji, sygnalizując jedynie skalę zmian, które dokonały się na przestrzeni wspomnianych dwóch dekad.

Najpierw chciałabym przedstawić Muzeum Archeologiczne w Poznaniu (MAP)². Należy ono do jednego z najstarszych, bo swą metryką sięgających 1857 roku, i największych muzeów archeologicznych w Polsce, które w minionych 20. latach zostało poddane znaczącym przeobrażeniom (zob. publikacje jubileuszowe z okazji 150-lecia Muzeum, jak również Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Muzeum: Przybył red. 2007; Brzostowicz red. 2009). Nie uległa zmianie siedziba – pozostał

2 Większość przytaczanych informacji zaczerpnięta została ze strony domowej Muzeum Archeologicznego w Poznaniu: <http://www.muzarp.poznan.pl> (dostęp w listopadzie 2012 roku). Należy zaznaczyć, że wiosną 2013 roku pojawiła się nowa, zaktualizowana wersja tej strony, która na szczęście zachowała większość wciąż aktualnych treści ze strony poprzedniej wraz z licznymi danymi archiwalnymi dotyczącymi działalności wystawienniczej, edukacyjnej i badawczej za minione lata.

nią Pałac Górków, który jednak przeszedł gruntowną i bardzo korzystną moim zdaniem rewaloryzację, w szczególności jeśli chodzi o pomieszczenia ekspozycyjne, dziedziniec i salę audiowizualną. Ponadto w wyniku koniecznych i fundamentalnych przekształceń ustrojowych i administracyjnych dokonanych w Polsce, szczególnie w latach 90. XX wieku, a konkretnie reformy administracji publicznej, która stała się pluralistyczna i oparta o układ wielopoziomowy, w którym zadania poszczególnych podmiotów określane są prawem (Kulesza 2000), Muzeum stało się placówką samorządową, podległą bezpośrednio Radzie Miasta Poznania oraz ogólnemu nadzorowi Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Pozostało instytucją kultury o charakterze wystawienniczym, naukowo-badawczym i edukacyjnym. W uchwalonym przez Radę Miasta Poznania w listopadzie 2000 roku nowym Statucie tej placówki czytamy, że jej celem jest gromadzenie, przechowywanie, konserwowanie, opracowywanie i udostępnianie dóbr kultury w zakresie archeologii ziem polskich i innych krajów, prowadzenie badań naukowych i działalności edukacyjnej w zakresie tych specjalności, a także współdziałanie w upowszechnianiu nauki z instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami o podobnych celach. Natomiast zadania Muzeum skoncentrowane są głównie na:

1. Archeologii miasta Poznania,
2. Archeologii Wielkopolski,
3. Archeologii Afryki³.

Owe zadania w omawianych ostatnich 20. latach działalności były zasadniczo właśnie takie, przy czym wspomnieć należy, że znacząco poszerzono zakres badań afrykańskich, co znajduje wyraz m.in. w prowadzonych wspólnie z Instytutem Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, przy współpracy z Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego w Kairze, badaniach wykopaliskowych w Tell el-Farcha w Delcie Nilu (w 2012 roku odbyto 15. sezon badań i opublikowano monografię naukową), w studiach nad sztuką naskalną w Oazie Dachla, ponadto w pracach na terenie Sudanu (badania w rejonie IV Katarakty; w Naga'a) oraz w realizacji takich projektów badawczych, jak: „Człowiek i środowisko we wschodniej delcie Nilu w 4-tym tysiącleciu p.n.e.” czy „Delta Nilu jako centrum wymiany kulturowej pomiędzy Górnym Egiptem a Południowym

Lewantem w 4 tysiącleciu p.n.e.” (Brzostowicz, Kasprovicz 2007; Krzyszowski 2011; Skorupka 2012). Na odnotowanie zasługuje uczestnictwo Muzeum w rozmaitych programach europejskich, szczególnie dotyczących sieci komputerowej poświęconej archeologii, jak i udostępnianiu źródeł przez Internet oraz elektroniczne publikowanie archiwów europejskiej archeologii, a także danych dotyczących europejskich krajobrazów archeologicznych (Prinke 2007; 2009). Wyjątkowo liczne badania dotyczą problematyki Wielkopolski, a do niedawna ich zasadniczą częścią były także stale prowadzone wykopaliskowe prace terenowe. Boom inwestycyjny minionych lat transformacji spowodował też podejmowanie niezmiernie dużej liczby prac archeologicznych i archeologiczno-konserwatorskich na terenie samego Poznania. Imponująco wygląda działalność Muzeum na niwie organizowania lub współorganizowania (najczęściej z Instytutem Archeologii i Etnologii PAN i Instytutem Prahistorii UAM oraz Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk) konferencji naukowych, w tym międzynarodowych (m.in. cykliczne sympozja dotyczące problematyki afrykańskiej) lub ogólnopolskich i lokalnych (m.in. cyklicznej „Badania archeologiczne na Nizinie wielkopolsko-kujawskiej”), a także realizowany od wielu lat program regularnie wygłaszanych przez zapraszanych gości z kraju i zagranicy wykładów naukowych⁴ (Brzostowicz, Kasprovicz 2007; Krzyszowski 2011; Skorupka 2012).

Nie sposób tutaj jednak pominąć dwóch najistotniejszych i najszerzej zakrojonych sfer działalności Muzeum, tj. edukacyjnej i wystawienniczej. Na kanwie tej pierwszej poznańskie Muzeum Archeologiczne zasłynęło organizowaniem cyklicznych weekendów z archeologią, uczestnictwem w festiwalach, dniach nauki i sztuki czy nocy muzeów, w które z zaangażowaniem się włącza. Jeśli chodzi natomiast o działalność wystawienniczą to placówka ta poszczycić się może zupełnie nowym otwarciem na zwiedzających, z którym mieliśmy do czynienia w minionym dwudziestoleciu. Chodzi mianowicie o fakt zorganizowania aż czterech całkowicie nowych, lub zastępujących poprzednie, wystaw stałych i ponad stu czasowych. Tymi sztandarowymi wystawami stały się: „Pradzieje Wielkopolski” (1997 rok) i „Tu powstała Polska” (2007 rok, w 150. urodziny Muzeum), a także „Śmierć i życie w starożytnym Egipcie” (1998 rok) zorganizowana

3 Zobacz strona internetowa Muzeum Archeologicznego w Poznaniu – zakładka „Muzeum”, a tam „Statut” (dostęp listopad 2012 roku).

4 Zobacz strona domowa Muzeum: <http://www.muzarp.poznan.pl> – a tam zakładka „Działalność” i „Projekty” (dostęp listopad 2012 roku).

ze zbiorów Muzeum Egipskiego i Zbiorów Papirusów w Berlinie oraz Państwowego Muzeum Sztuki Egipskiej w Monachium, której kolejną poniekąd odśłoną i wyjątkowym wydarzeniem na kulturalnej mapie Poznania było sprowadzenie i wystawienie na dziedzińcu Muzeum Obelisku faraona Ramzesa II. W 2003 roku, na podstawie zbiorów zabytków pozyskiwanych w trakcie polskich badań archeologicznych prowadzonych na terenie Sudanu, otwarto w Poznaniu także wystawę stałą „Archeologia Sudanu”, stale powiększaną i rozbudowywaną o nowe nabytki i depozyty cennych eksponatów z Muzeum Narodowego w Chartumie. Prawie równolegle do wystawy sudańskiej funkcjonować zaczęły także dwie mniejsze ekspozycje dokumentujące poznawcze badania nad sztuką naskalną Afryki⁵ (Brzostowicz, Kasprowicz 2009, s. 356).

Zamykając ową zdawkową prezentację nie sposób pominąć najświeższego i bardzo doniosłego dla archeologii wielkopolskiej wydarzenia, a mianowicie otwarcia w czerwcu 2012 roku zupełnie nowego obiektu wystawienniczego – Rezerwatu Archeologicznego „Genius Loci: przekrój poznania” na Ostrowie Tumskim w Poznaniu, który to projekt Muzeum zrealizowało⁶. W nowoczesnej architekturze owego obiektu, który jednak został znakomicie wkomponowany w starą zabudowę poznańskiego Ostrowa, stworzono miejsce dla ekspozycji najstarszych relikwów wału wraz z przekrojem przez kolejne warstwy stratygraficzne historycznych nawarstwień Ostrowa Tumskiego. Ekspozycji towarzyszy oprawa multimedialna, a sam obiekt w ciągu roku działalności zaznaczył już swą obecność organizowaniem imprez edukacyjnych i kulturalnych (Skorupka 2012).

Pozostając jeszcze na chwilę przy instytucjach muzealnych, a nie chcąc pozostawić wrażenia „poznaniocentryzmu”, słów kilka chciałabym obecnie przekazać o Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, w skład którego na dzień dzisiejszy wchodzi kilka placówek, takich jak: Rezerwat Archeologiczny na Ostrowie Lednickim, Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach, Rezerwat Archeologiczny w Grzybowie, Rezerwat Archeologiczny w Gieczu, Ostrów Radzimski i punkt etnograficzny

w Rogierówku⁷. Muzeum od 1999 roku jest Instytucją Samorządu Województwa Wielkopolskiego, otrzymało wówczas nowy statut i zostało wpisane do Państwowego Rejestru Muzeów. Jeśli zerkniemy na pozostałą historię tej instytucji w minionym dwudziestolecu, która zresztą niedawno obchodziła jubileusz 40-lecia istnienia (zob. publikację jubileuszową: Wyrwa red. 2009), gdyż powołano ją w 1969 roku pod nazwą Muzeum Początków Państwa Polskiego, którą zmieniono na obecną nazwę w 1974 roku, to zauważymy, że Muzeum podlegało ciągłemu rozwojowi. Polegał on na wzbogacaniu stanu posiadania, który dotyczył przede wszystkim obiektów zabytkowych w plenerze wraz z przylegającymi do nich gruntami, a co za tym idzie, rozwój ten dotyczył otwierania kolejnych oddziałów wraz z organizowaniem stosownych ekspozycji, jak również zabezpieczania miejsc zabytkowych i organizowania dla nich oprawy, a także znajdowania formuły dla działalności. Rozbudowie i modernizacji uległo zaplecze muzealne, zorganizowano zupełnie na nowo wystawy odnoszące się do Ostrowa Lednickiego, powstały także całkiem nowe ekspozycje we wzniesionych specjalnie na ten cel pawilonach (Grzybowo) lub już istniejących obiektach (Giecz, Ostrów Radzimski). Przede wszystkim jednak w trakcie minionego dwudziestolecia, w tym szczególnie w dekadzie lat 90. XX wieku i na początku XXI wieku, prowadzono również badania archeologiczne, które przyniosły istotne odkrycia i umożliwiły pozyskanie cennych oraz licznych obiektów zabytkowych dla ekspozycji.

Należy także podkreślić, że placówka lednicka wyróżnia się szczególnie, oprócz zasadniczej działalności wystawienniczej i edukacyjnej oraz oprócz badań związanych z archeologią i etnologią, szeroko zakrojonymi naukowymi badaniami interdyscyplinarnymi, prowadzonymi tutaj we współpracy przez badaczy z instytutów uniwersyteckich i PAN, w tym licznymi specjalistycznymi badaniami z zakresu nauk przyrodniczych. Jest również miejscem dla odbywania konferencji naukowych, których część współorganizuje. Na uwagę z pewnością zasługują „Funeralia Lednickie” – cykliczne, corocznie organizowane interdyscyplinarne spotkania naukowe, poświęcone głównie problematyce badania cmentarzysk, które wyjątkowo dobrze wpisały się w pejzaż naukowy wielkopolskiej archeologii i cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem

⁵ Zobacz strona domowa Muzeum: <http://www.muzarp.poznan.pl> – a tam zakładka „Wystawy” (dostęp listopad 2012 roku).

⁶ Rezerwat „Genius loci” posiada własną stronę internetową, na którą odsyłam po dalsze informacje <http://www.muzarp.poznan.pl/rezerwat>.

⁷ Odsyłam po aktualne informacje na temat Muzeum Pierwszych Piastów na jego stronę domową: <http://www.lednicamuzeum.pl>.

– do maja 2013 roku odbyło 16. „funeralnych” spotkań (Wrzesiński, Dzieduszycki 2012, 1018-25). Co więcej, regularnie w rok po każdej sesji, za sprawą Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich Oddział w Poznaniu, jednego z organizatorów „Funeraliów Lednickich”, ukazuje się drukiem obszerna publikacja z tych spotkań.

Jeśli chodzi o wspomnianą aktywność wystawienniczą i edukacyjną Muzeum na Lednicy, to znacząco w minionym okresie się ona nasiliła, a czasem szczególnie pod tym względem był jubileuszowy – 2009 rok (Wrzesińska, Wrzesiński 2010, 265-84). Tym niemniej, poza czasem uroczystości i jubileuszy, na niwie działalności edukacyjnej, szczególnie rozwijanej w pracy z dziećmi i młodzieżą, oraz popularyzatorskiej, skierowanej do szerokiego grona odbiorców, Muzeum lednickie pozostaje także jedną z wiodących pod tym względem instytucji w regionie. Warto odnotować szczególnie licznie tutaj organizowane imprezy plenerowe, którym z pewnością miejsce to wyjątkowo sprzyja.

Można w podsumowaniu powiedzieć, że Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy to instytucja prężnie działająca i zupełnie przez te ostatnie lata odmieniona tak, aby sprostać zmieniającym się oczekiwaniom współczesnych turystów, nowym wymogom dzisiejszych odbiorców ekspozycji muzealnych, jak i konieczności szerszego udostępnienia społeczeństwu posiadanych zabytków.

Z kolei Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk to placówka, która w ostatnim czasie poddana została chyba największym zmianom strukturalnym i organizacyjnym, za którymi poszły zmiany nazw oddziałów, a także funkcjonujących w ich ramach zespołów badawczych, ośrodków i laboratoriów, których skład osobowy stał się w skali IAiE PAN ogólnopolski. Mamy zatem, począwszy od 2012 roku, w Poznaniu instytucję naukową o nazwie Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk – Ośrodek Studiów Pradziejowych i Średniowiecznych. W skład jego wchodzi: Zespół do Badań Prahistorii i Wczesnych Cywilizacji Afryki, Zespół do Badań Państwa Piastów, Zespół do Badań Wczesnych Etapów Cywilizacji Człowieka na Niżu Europejskim, Laboratorium Bio- i Archeometrii PAN (Warszawa-Kraków-Poznań), Ośrodek Antropologii Współczesności – Pracownia w Poznaniu, Metodologia Archeologii i Zespół Archeologicznych Badań Ratowniczych⁸.

Ale to nie jedyne przeobrażenia, które zaszły w minionym okresie 20. lat działalności, bowiem znaczące zmiany na niwie archeologii PAN następować zaczęły już od samego początku lat 90. XX wieku, kiedy to Instytut zmienił nazwę (mając przecież odzwierciedlać profil jego działalności i domenę badawczą) z Instytutu Historii Kultury Materialnej na Instytut Archeologii i Etnologii PAN, co nastąpiło w 1992 roku. Oddział poznański, który zainicjował działalność w stolicy wielkopolski w 1972 roku, ówczesnie jako Zakład Archeologii Wielkopolski IHKM, z siedzibą od 1973 roku w budynku przy ul. Zwierzynieckiej 20, zmienił ponadto w 2005 roku adres, przenosząc się w Poznaniu do nowego budynku przy ul. Rubież 46.

Jeśli chodzi o ważniejsze wydarzenia naukowe związane z tą placówką w latach 90. XX wieku i w XXI wieku, to odnotować można m.in. organizowanie lub współorganizowanie znaczących konferencji, podejmujących refleksję nad dotychczasowym stanem i dorobkiem całej polskiej archeologii oraz próbujących wskazywać kierunki jej rozwoju, których pokłosiem były monografie. Były to takie konferencje, jak: „Archeologia polska u progu gospodarki rynkowej” w 1992 roku (współ z MAP) czy „Dorobek polskiej archeologii i prahistorii ostatniego półwiecza” w Puszczykowie w 1997 roku. W wyniku tej ostatniej w 2000 roku opublikowano obszerną zbiorową pracę pod redakcją M. Kobusiewicza i S. Kurnatowskiego pt. *Archeologia i prahistoria polska w ostatnim półwieczu* (Poznań 2000), w której zaprezentowano, częstokroć krytycznie, przegląd osiągnięć archeologów polskich w badaniach nad poszczególnymi okresami pradziejów oraz średniowiecza i czasów nowożytnych. Poznański Instytut Archeologii PAN organizował także w owych latach ważne konferencje międzynarodowe, z których materiały również opublikowano, m.in. takie jak: „Rok św. Wojciecha” w 1997 roku (współ z PTPN i MPPP w Gnieźnie) oraz „Trakt cesarski” w 2000 roku (współ z MAP).

Wśród projektów badawczych uwagę zwrócić można na prowadzone przez pracowników Oddziału badania zagraniczne – na terenie Afryki północno-wschodniej (Egipt i Sudan), jak również w Botswanie i Tanzanii. Kluczowe ponadto pozostają badania krajowe, w tym przede wszystkim te skoncentrowane wokół zagadnień formowania się i funkcjonowania państwa Piastów. Ważnym polem aktywności są także projekty w zespole specjalistów, zajmujących się kompleksowo źródłami przyrodniczymi, pochodzącymi z badań archeologicznych, czy badania dotyczące prahistorii Niżu

⁸ Po aktualne informacje odsyłam do strony domowej Instytutu: <http://www.iaepan.poznan.pl> (dostęp listopad 2012 roku).

Europejskiego. Po obszerniejsze informacje dotyczące aktywności naukowo-badawczej całego IAiE PAN, w tym także Oddziału w Poznaniu, szczególnie zintensyfikowanej u schyłku lat 90. XX wieku i na początku XXI wieku, odsyłam do okolicznościowej publikacji jubileuszowej prezentującej Instytut z okazji pięćdziesięciolecia działalności (zob. Gediga 2004; Szymański, Kurnatowska 2004; Schild 2004). Sądzę, że warto także podkreślić, iż IAiE PAN w przeprowadzanych w ostatnich latach cyklicznie przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego ocenach parametrycznych jednostek naukowych, otrzymywał jak dotąd (rok 2006, 2010) najwyższe z możliwych oceny.

Wracając na grunt wielkopolskich instytucji archeologicznych i ich funkcjonowania w ostatnich dwóch dekadach, nie sposób nie wspomnieć faktu, że od początku lat 90. XX wieku w działalności poznańskiej archeologii „PAN-owskiej” i w równej mierze uniwersyteckiej (IP UAM) oraz muzealnej (MAP), znaczące – jeśli nie wręcz kluczowe – miejsce w zakresie archeologicznych prac terenowych zajęło włączenie się do ratowniczych prac wykopaliskowych na obszarach wielkich inwestycji w Polsce. Nastąpiło to w Poznaniu najpierw w ramach powstałego w 1995 roku „międzyinstytucjonalnego” Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych, a następnie, od 1997 roku, w ramach Centrum Badań Archeologicznych przy Fundacji UAM (utworzonej w 1990 roku). Prace te koncentrowały się głównie na wielko-płaszczyznowych badaniach stanowisk archeologicznych objętych ochroną konserwatorską, położonych na trasie przebiegu dużych inwestycji typu liniowego – autostrad lub gazociągów. Nie próbując w niniejszym tekście ogarnąć tego obszernego wątku chciałabym tylko wspomnieć, że z dzisiejszej perspektywy już wiemy, że prowadzenie tych archeologicznych badań ratowniczych w związku z wielkimi inwestycjami w Polsce, okazało się – jak dotąd – największym przedsięwzięciem w dziejach polskiej archeologii w ogóle i to takim, które przyniosło ogrom nowych źródeł i wyjątkowych odkryć powodujących konieczność zrewidowania wiedzy o pradziejach Polski. Badacze środowiska poznańskiego mieli – i w dalszym ciągu mają – w tym bardzo znaczący udział, aczkolwiek patologiczne zjawiska, które w związku z tymi działaniami wykryto, szczególnie mocno dotknęły właśnie archeologię poznańską⁹.

Obecnie słów kilka o Instytucie Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, który należy do najstarszych jednostek naukowych Uniwersytetu, powołanych do życia w momencie powstania tej uczelni w 1919 roku. Pierwszym jego dyrektorem był współzałożyciel Uniwersytetu, prof. dr hab. Józef Kostrzewski. Od tego czasu placówka ta kilkakrotnie zmieniała nazwę, a funkcjonującą do dzisiaj wprowadzono w 1982 roku, jako uzewnętrznienie aktualnych ówczesnie postaw metodyczno-metodologicznych środowiska jego pracowników. Od momentu swego powstania Instytut prowadził rozległą działalność naukowo-badawczą i dydaktyczną, przede wszystkim w zakresie archeologii pradziejowej i średniowiecznej (Minta-Tworzowska, Jasiewicz 2006). Tak też było w ostatnich dwudziestu latach, aczkolwiek po przełomie 1989 roku zrodziła się nadzieja na większe otwarcie się na świat oraz chęć poszerzenia badań i oferty dydaktycznej o obszary śródziemnomorskie, w szczególności afrykańskie, pozostające już od dłuższego czasu – jak wskazuje moja wcześniejsza część wypowiedzi – w orbicie zainteresowań badaczy PAN i MAP. W związku z tym w 1999 roku zainicjowano w ramach IP kształcenie w zakresie archeologii śródziemnomorskiej, a nowa specjalność ostatecznie w 2004 roku uzyskała nazwę archeologia orientalna i antyczna¹⁰.

Jeśli chodzi o strukturę organizacyjno-naukową Instytutu, to w ciągu ostatnich 20. lat nie uległa ona zasadniczym zmianom, a cztery funkcjonujące na przestrzeni tych lat zakłady (tj. Zakład Prahistorii Powszechnej Epoki Kamienia i Brązu, Zakład Prahistorii Powszechnej Epoki Żelaza, Zakład Prahistorii Polski oraz Zakład Historii i Metodologii Prahistorii) zostały poszerzone jedynie o dwie pracownie odnoszące się do badań śródziemnomorskich (powołane od 1 września 2008 roku: Pracownia Archeologii Cywilizacji Śródziemnomorskich oraz Pracownia Archeologii Śródziemnomorskiej Epoki Brązu)¹¹. Struktura ta w wielu wypadkach

w przeprowadzaniu przetargów na ratownicze badania archeologiczne pod duże inwestycje. Spowodowało to cały szereg następstw, w tym wydanie kilku wyroków skazujących za łapówki oraz rzuciło cień na polskie środowisko archeologiczne.

10 Wiele ważnych wydarzeń zaistniałych w dziejach Instytutu w ostatnich dwóch dekadach znanych jest autorce z autopsji. Obszerna, najnowsza prezentacja całego dotychczasowego dorobku placówki miała miejsce w 2009 roku w trakcie jubileuszowej konferencji z okazji 90-lecia archeologii na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zorganizowanej na temat: „Archeologia uniwersytecka w Poznaniu. Jej wczoraj i dziś”, Obrzycko, 2-3 lipca 2009 rok.

11 Zobacz stronę domową Instytutu Prahistorii: <http://archo.amu.edu.pl>

9 W czerwcu 2006 roku złożono do Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego doniesienie podpisane przez ośmiu archeologów, głównie poznańskich, mające zdemaskować nieprawidłowości

niestety nie odzwierciedla już zakresu badań, które realizowane są we wspomnianych Zakładach, podobnie jak i sama nazwa Instytut Prahistorii zupełnie nie jest adekwatna dla archeologii czasów historycznych, jaką jest archeologia średniowieczna, mająca poczesne miejsce na uniwersyteckiej kanwie badań, czy archeologia orientalna i antyczna.

W zakresie pracy naukowej pracownicy Instytutu Prahistorii realizują badania podstawowe, związane zarówno z aktualnymi problemami naukowymi archeologii, jak i jej społecznymi funkcjami, takimi jak ochrona dziedzictwa archeologicznego czy muzealnictwo. Problematyka ta nie ma charakteru jedynie polskiego, ale dotyczy tych dziedzin w skali europejskiej czy światowej. Pozwala na dość rozległą współpracę zarówno indywidualną, jak i zespołową z przedstawicielami nauk historycznych, społecznych oraz przyrodniczych, zwłaszcza w Europie. Podejmowane są w jej ramach międzynarodowe granty, wspólne projekty badawcze (o charakterze interdyscyplinarnym), kończące się publikacjami w formie monografii.

Działalność statutowa Instytutu Prahistorii realizowana jest w dziewięciu dużych grupach tematycznych, które ze względu na nowe tendencje w nauce, stale podnoszący się poziom wiedzy, a także dzięki wkładowi pracowników IP UAM mają charakter studiów ciągłych¹². Wszystkie tematy dotyczą zagadnień o charakterze kluczowym dla rozwoju archeologii Polski i powszechnej, zaś w zakresie archeologii orientalnej i antycznej mają charakter częściowo pionierski, ponieważ dotyczą okresów wczesnych, przednastycznych, czy tzw. formatywnych. Tematy te to: Rozwój kulturowy Niżu Europejskiego w epoce kamienia i wczesnej epoce metali, Studia nad okresem wpływów rzymskich i wędrówek ludów w Wielkopolsce na tle środkowej Europy, Pogranicze biokulturowe Wschodu i Zachodu Europy w pradziejach i starożytności, Osadnictwo i architektura w średniowieczu, Archeologia Bliskiego Wschodu i Egiptu, Archeologia Grecji i Rzymu oraz powiązania z Europą Środkową, Współczesne teorie i metody w archeologii, Historia archeologii, Ochrona dziedzictwa archeologicznego.

Wszystkie efekty badań statutowych pracowników wykorzystywane są na bieżąco w procesie

dydaktycznym w ramach corocznie aktualizowanych zajęć kursowych, specjalizacyjnych i otwartych wykładów fakultatywnych lub monograficznych. Stało się to koniecznością w odniesieniu do innej filozofii studiów, która aktualnie jest realizowana. W minionym czasie bowiem przestały funkcjonować pięcioletnie, jednolite studia magisterskie, które zastąpione zostały studiami dwustopniowymi (licencjat, magisterium). Można je kontynuować w ramach studiów trzeciego stopnia realizując doktorat. Spowodowało to opracowanie przez dydaktyków Instytutu Prahistorii zupełnie nowych programów studiów wraz z licznymi specjalizacjami, wykorzystującymi przede wszystkim oryginalny wkład i dorobek poznańskiego środowiska uniwersyteckiego do archeologii.

Bołączką ostatnich dekad na niwie edukacyjnej w Polsce okazało się zjawisko umasowienia studiów, które dotknęło chyba wszystkie dyscypliny, ale wydaje się, że najboleśniej właśnie takie jak archeologia, która powinna zachować charakter kierunku unikatowego, studiowanego w trybie możliwie najbardziej indywidualnym. Niestety, w minionych 20. latach wielkich przemian przyjęto w naszym kraju system finansowania szkolnictwa wyższego, który szedł głównie w ilość, co w sposób nieunikniony działało kosztem jakości, szczególnie, że nakłady na szkolnictwo nie rosły. Ponadto przy okazji nadmienia, iż za negatywne zjawisko uważam obserwowaną tendencję „wszechmierzałości”, czy nawet ostrzej to formułując – swoisty kult policzalności i wyrażania wszystkiego w liczbach, ilościach. Po prostu kwantyfikowanie rzeczywistości. Od dawna ma to zastosowanie w edukacji, ale coraz szerzej krzyżuje się z tego typu ocen pracy naukowej także na gruncie humanistyki, a nawet ocen stopnia rozwoju kultury. Sądzę, że to zjawiska niepokojące, którym należałoby się przeciwstawiać, ale niestety po owych wielu latach transformacji dalecy wciąż jesteśmy od państwa obywatelskiego, w którym zmiany zachodzą głównie na wskutek inicjatyw oddolnych. Najczęściej są wprowadzane odgórnie, za sprawą agend rządowych lub samorządowych, a stopień zbiurokratyzowania zaszedł wyjątkowo daleko. Wpływa to boleśnie na funkcjonowanie w zasadzie wszystkich wspomnianych instytucji.

Pozostając przy Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza i kończąc ową charakterystykę wielkopolskich, a głównie poznańskich, instytucji archeologicznych i ich funkcjonowania w okresie wielkich transformacji zachodzących w Polsce po 1989 roku, pragnę zwrócić uwagę na jeszcze jedną jednostkę,

¹² Dane, które zaprezentowane są w dalszej części tekstu zaczerpnięte zostały z archiwum IP, a konkretnie z raportu przygotowanego wiosną 2012 roku dla Polskiej Komisji Akredytacyjnej, sporządzającej ocenę instytucjonalną Wydziału Historycznego UAM, w obręb którego Instytut wchodzi.

a mianowicie Ekspedycję Archeologiczną „Łekno”, która powstała w 1982 roku, a powołano ją przy Instytucie Historii UAM. Od początku jej pracami kieruje prof. dr hab. Andrzej M. Wyrwa. Z Ekspedycją współpracują naukowcy z różnych wydziałów UAM, Muzeum Archeologicznego w Poznaniu i innych ośrodków naukowych w kraju. W 2000 roku celem sformalizowania dotychczasowych działań, JM Rektor UAM powołał do życia interdyscyplinarną grupę badawczą do badań archeologiczno-architektonicznych, historycznych i przyrodniczych łekneńskiego kompleksu osadniczego i jego otuliny, a wraz z postępem prac zakres badań rozciągnięto na cały powiat wągrowiecki. Centrum badań stanowi obszar położony wokół Jeziora Łekneńskiego, gdzie w czasach historycznych były zlokalizowane osady i obiekty architektoniczne o dużym znaczeniu polityczno-administracyjnym, społeczno-gospodarczym i religijnym, mające wpływ na przemiany kulturowe w średniowiecznej Polsce i przemiany monastyczne w Europie.

Badania, jak wspomniano, mają charakter interdyscyplinarny – oprócz badań historycznych i archeologiczno-architektonicznych, prowadzi się cykl badań z zakresu nauk przyrodniczych, ale również z zakresu geologii oraz nauk fizyko-chemicznych. Terenowe prace archeologiczno-architektoniczne i osadnicze Ekspedycji, m.in. ze względu na brak środków finansowych zostały zakończone w 2007 roku na stanowisku Łekno 3 i otulinie, a w 2009 roku na stanowisku Łekno 5. Obecnie prowadzone są gabinetowe prace badawcze.

Wynikiowych interdyscyplinarnych badań publikowane są w czasopiśmie naukowym utworzonym

specjalnie celem prezentacji osiągnięć tych prac: *Studia i materiały do dziejów Pałuk*, red. A.M. Wyrwa (tomy 1-5, 1989-2003, Poznań; t. 6, 2006, Warszawa). Wyniki badań udostępnia się też w innych opracowaniach naukowych i popularnonaukowych w kraju i zagranicą (zob. np. Wyrwa 1998).

Konkludując powyższy przegląd wielkopolskich instytucji archeologicznych funkcjonujących w minionym dwudziestoleciu, pragnę raz jeszcze powtórzyć, że pomimo wskazywanych wielu negatywnych zjawisk, które się nasiliły w tym czasie, rzeczony instytucje trwają, działają, a nawet rozwijają się, przede wszystkim dzięki zaangażowaniu swych pracowników, co za sukces uznać wypada.

Na koniec zatem tekstu, którego charakter w zamierzeniu miał być jubileuszowy, życzenia dla archeologów, którzy wielkopolskie instytucje archeologiczne tworzą i na ich rzecz ofiarnie działają. Życzę wszystkim pracującym w wielkopolskich instytucjach archeologicznych, aby nie zamykali się w samozadowoleniu i braku krytycyzmu wobec siebie i otaczającej rzeczywistości. Życzę przede wszystkim wielu zdolności do wyznaczania celów badaniom archeologicznym na miarę współczesnego świata, jak również znajdowania sposobów ich realizacji.

Adres autorki:

dr Ewa Bugaj

Instytut Prahistorii UAM

ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań

LITERATURA

- BAUMAN Z.
2006 *Płynna nowoczesność*, Kraków.
- 2011 *Kultura w płynnej nowoczesności*, Warszawa.
- BRZOSTOWICZ M. RED.
2009 *Archeologia polska i jej czasy. Materiały z konferencji zorganizowanej 26 października 2007 roku z okazji 150-lecia Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Muzeum Archeologicznego w Poznaniu*, „Prace Komisji Archeologicznej PTPN”, t. 26, Poznań.
- BRZOSTOWICZ M., KASPROWICZ T.
2009 *Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w latach 1996-2007*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, Vol. 45, s. 355-381.
- GEDIGA B.
2004 *Archeologia pradziejowa w pięćdziesięciolecie Instytutu Archeologii i Etnologii PAN*, [w:] Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w minionym półwieczu, red. A. Janeczek, M. Dulinicz, Warszawa, s. 7-21.
- JAŃCZAK M. RED.
2004 *Muzea Wielkopolski*, Poznań.
- KOBUSIEWICZ M., KURNATOWSKI S. RED.
2000 *Archeologia i prahistoria polska w ostatnim półwieczu*, Poznań.
- KRZYSZOWSKI A.
2011 *Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w latach 2008-2010*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, Vol. 47, s. 373-387.
- KULESA M.
2000 *Transformacja ustroju administracyjnego Polski (1990-2000)*, „Studia Iuridica”, t. 38, s. 79-86.
- MINTA-TWORZOWSKA D., JASIEWICZ K.
2006 *Instytut Prahistorii UAM*, [w:] 30. rocznica utworzenia Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, red. K. Jasiewicz, Ł. Olędzki, Poznań, s. 42-51.
- PRINKE A.
2007 *ArchTerra, ARENA i inne... Udział Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w realizacji projektów europejskich (1997-2007)*, Fontes Archaeologici Posnanienses, Vol. 43, s. 297-315.
- 2009 *AREA IV i Krajobrazy Europy: udział Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w realizacji projektów europejskich w latach 2004-2008*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, Vol. 45, s. 301-318.
- PRZYBYŁ M. RED.
2007 *Muzeum Archeologiczne w Poznaniu. Historia i współczesność*, Poznań.
- SCHILD R.
2004 *Badania terenowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN na świecie*, [w:] Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w minionym półwieczu, red. A. Janeczek, M. Dulinicz, Warszawa, s. 61-65.
- SKORUPKA T.
2012 *Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 2011 roku*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, Vol. 48, s. 259-263.
- SZYMAŃSKI W., KURNATOWSKA Z.
2004 *Dorobek studiów nad wczesnym średniowieczem*, [w:] Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w minionym półwieczu, red. A. Janeczek, M. Dulinicz, Warszawa, s. 22-36.
- WRZESIŃSKA A., WRZESIŃSKI J.
2010 *Jubileuszowy rok Muzeum*, „Studia Lednickie”, Vol. 10, s. 265-284.
- WRZESIŃSKI J., DZIEDUSZYCKI W.
2012 *Funeralia Lednickie – warsztaty archeologiczno-antropologiczne. Przykład interdyscyplinarności*, [w:] *Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, red. S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska, Poznań, s. 1018-1025.
- WYRWA A.M.
1998 *Opactwo cysterskie Łekno-Wągrowiec (1153-1835/36). Zarys dziejów*, Poznań-Wągrowiec.
- WYRWA A.M. RED.
2009 *Custodia Memoriae. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. 40 lat Muzeum (1969-2009)*, „Biblioteka Studiów Lednickich”, Vol. 14, Lednica.

STRONY INTERNETOWE:

- Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk <http://www.iaepan.poznan.pl>
- Instytut Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza <http://archeo.amu.edu.pl>
- Muzeum Archeologiczne w Poznaniu <http://www.muzarp.poznan.pl>
- Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, Rezerwat „Genius loci” <http://www.muzarp.poznan.pl/rezerwat>
- Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy <http://www.lednica-muzeum.pl>

Ewa Bugaj

ARCHAEOLOGICAL INSTITUTIONS IN WIELKOPOLSKA IN THE LAST 20 YEARS

SUMMARY

In the text they presented a reflection on the functioning of Wielkopolska archaeological institutions in the period after the historical change which took place in Poland in 1989. The author focused mostly on the institutions conducting scientific-research, educational and exhibition activity, and working in the capitol of the Wielkopolska Voivodship – Poznań, considering them as the most important ones for the discipline development in the region, and as those which point out the perspective goals for the discipline.

First the dominating social-political trends of the two decades discussed were outlined, as well as their influence on the present state and the activity of the institutions discussed. Numerous changes were emphasized, changes which appeared in the activity and the organizational structure of scientific and university institutes as well as in archaeological museums, and which resulted from system transformation conducted in Poland after communism had collapsed, and from the regaining of the independence. Beside undisputed positive phenomena some negative ones were also shown, which resulted indirectly from the mentioned transformation, and to a bigger extent were a reflection of global tendencies of the modern world and our times, referred to as liquid times or age of uncertainty by sociologists. These are mainly continuous changes of the law and other regulations the discussed institutions are subject to, as well as the obligation of permanent modernization and offer livening, and following that the necessity to function against complete lack of stabilization and the uncertainty of financing sources. Additionally we can mention such frustrating phenomena

as consumption attitude towards culture goods, or even towards education and scientific researches, which are supposed to bring out a financial measurable effect.

Despite the difficulties and odds we can emphasize the preserving, and mostly significant development of all of the Wielkopolska archaeological institutions discussed. A closer look was taken at the activity of the Archaeological Museum in Poznań, The Museum of the First Piasts on Lednica, The Institute of Archaeology and Ethnology of Polish Academy of Science, and The Institute of Prehistory of Adam Mickiewicz University in Poznań. In the course of presentation an inter-institutional archaeological expedition "Łekno" was mentioned. The main changes that took place in these institutions were described, characterizing their present state, and putting emphasis mostly on significant development of the field being subject to scientific researches, including international ones, as well as educational activity and extremely intensified exhibition activity, finally of the popularization and publishing activity. The main impression coming from the presented survey of the achievements of the past 20 years and today's state of Wielkopolska archaeological institutions, mainly from Poznań, is the vision of scientific, educational and museum institutions keeping good form and dynamically developing.

The presented state is mainly the result of the determination and involvement in their work of the archaeologists who in fact create these institutions. The author suggests, however, that they should not close themselves up in self-satisfaction and lack of criticism towards themselves and the reality surrounding them, and she wishes Wielkopolska archaeologists a lot of capabilities to point out the goals of archaeological researches fitting the standards of the modern world, as well as to find ways of their realization.